

Politikas rekomendācijas medijpratības jautājumu koordinācijas uzlabošanai

Rekomendācijas balstītas Norvēģijas un Somijas pieredzē ar mērķi uzlabot medijpratības jautājumu koordināciju starp dažādām Latvijas valsts pārvaldes institūcijām

---

Klinta Ločmele

Februāris, 2024

Baltijas Mediju izcilības centrs

Satura rādītājs

Ievads.....	3
1. Sadarbības un koordinācijas pilnveide.....	3
2. Mediju iesaiste sabiedrības medijpratības sekmēšanā	6

Ievads

Rekomendāciju izstrāde notika trīs posmos. Pirmais – pētniecība. Balstoties uz Norvēģijas Civiltiesību akadēmijas veikto labās prakses apkopojumu par Norvēģijas iestāžu, nevalstisko organizāciju un mediju aktivitātēm medijpratības laukā un Dr. Solvitas Denisas-Liepnieces pētījumu par Somijas pieredzi medijpratības jomā¹, tika izveidots saraksts ar labās prakses piemēriem par valsts iestāžu, nevalstisko organizāciju (NVO) un mediju (sa)darbību medijpratības stiprināšanai.

Otrs posms: klātienē konsultācijas divos atsevišķos “apaļā galda” pasākumos ar valsts pārvaldes un NVO pārstāvjiem, apspriežot šīs idejas un iespējamību tās ieviest Latvijā.

Konsultāciju sanāksme ar NVO pārstāvjiem notika 2024. gada 23. janvārī – tajā piedalījās 11 personas no šādām nevalstiskajām organizācijām: Avantis, Baltijas Mediju izcilības centrs, Britu Padome, Krāslavas rajona partnerība – KRP, Latvijas Drošāka interneta centrs, New East, SkeptiCafe un Trepes. Ar **valsts iestāžu pārstāvjiem** apspriede norisinājās 2024. gada 25. janvārī. Kopskaitā 9 cilvēki pārstāvēja LR Aizsardzības ministriju, LR Kultūras ministriju, Nacionālo elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomi un Valsts kanceleju. Lai veicinātu atklātu viedokļu apmaiņu un diskusiju, abi konsultāciju pasākumi noritēja pēc “Chatham house rules” principiem. Tāpēc šajā dokumentā ir rekomendāciju apkopojums, nenorādot konkrētu idejas vai viedokļa autoru.

Trešais posms: rekomendāciju izveide, ņemot vērā valsts iestāžu un NVO pārstāvju atgriezenisko saiti par Somijas un Norvēģijas pieredzi, un papildinot tās ar diskusijās atbalstu guvušām jaunām idejām. Rekomendācijas ir strukturētas divās daļās, grupējot ieteikumus 1) sadarbības un koordinācijas pilnveidei starp medijpratības jomas aktoriem Latvijā valsts un nevalstiskos sektoros; 2) plašākas un daudzveidīgākas mediju iesaistes nodrošināšanai.

1. Sadarbības un koordinācijas pilnveide

1.1. Nepieciešams noteikt valsts institūciju, kura kļūtu par galveno medijpratības politikas virzītāju, kas ir atbildīga par medijpratības visaptverošu attīstību un koordinēšanu, kā arī paredzēt finansējumu šīs funkcijas veikšanai. Jautājums par medijpratības jautājuma institucionālo piederību ir bijis aktuāls vairākus gadus, piedāvājot arī atšķirīgus iespējamus risinājumus,² taču pārmaiņas aizvien nav īstenotas. Patlaban dažādi medijpratības aspekti ir vairāku ministriju un valsts iestāžu pārziņā, taču gan valsts iestāžu, gan NVO pārstāvji atzīst nepieciešamību pilnveidot valsts iestāžu koordināciju savā starpā. To atvieglotu arī galvenās atbildīgās institūcijas noteikšana. Šobrīd vienotu un koordinētu medijpratības jautājumu risināšanu kavē iestāžu savstarpējās padotības statuss, piemēram, Kultūras ministrijai, kuras mediju politikas plānošanas dokumentos ir paredzēta sabiedrības medijpratības stiprināšana, nav ietekmes sviru aktīvi iesaistīt, piemēram, Izglītības un zinātnes ministriju vai Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju, kuras pārziņā savukārt ir digitālās transformācijas jautājumi.

Konsultatīvo sanāksmju dalībnieki vienojās uzskatā, ka vairāku institūciju specializācija dažādos medijpratības aspektos nav vērtējama negatīvi, taču pieredze kopš 2016. gada³ rāda, ka trūkst vienas

---

¹ Denisa-Liepniece, S. (2022&2023). Somijas pieredze mediju izglītībā un medijpratībā. Kopsavilkums un rekomendācijas. <https://bcme.eu/lv/darbi/medijpratiba-aktivo-iedzivotaju-fonds-2/somijas-pieredze-mediju-izglitiba-un-medijpratiba>

² Dažādu viedokļu apkopojumu sk., piemēram, Kopsavilkums par augsta līmeņa medijpratības konferenci “Medijpratība. Ceļakartes” (2021. gada 28. – 29. oktobrī). <https://www.neplp.lv/media/947/download?attachment> 6.–8. lpp.

³ Tad tika apstiprinātas Mediju politikas pamatnostādnes 2016-2020. gadam un to īstenošanas plāns kā pirmie politikas plānošanas dokumenti, kuros iekļauti medijpratības jautājumi. Sk.: <https://likumi.lv/ta/id/286455-par-latvijas-mediju-politikas-pamatnostadnem-2016-2020-gadam> un <https://likumi.lv/ta/id/286453-par-latvijas-mediju-politikas-pamatnostadnu-2016-2020-gadam-istenosanas-planu>

---

vadošās institūcijas medijpratības nozares koordinēšanai, pārraudzīšanai un attīstības plānošanai. Lai neveidotu jaunu organizāciju, būtu izskatāma jau pastāvošas iestādes funkciju paplašināšana, tās papildinot ar medijpratības vadošās institūcijas statusu. Tiesa, iestāžu pārstāvju starpā nav vienprātības par to, kam šī loma būtu jāuzņemas. To pavada arī bažas par cilvēkresursu un finansējuma trūkumu.

1.2. Sadarbības sekmēšanas nolūkos nepieciešams identificēt, kuru ministriju, to padotības iestāžu un citu valsts institūciju kompetencē ir medijpratības jautājumi.

1.3. Katrā no šīm institūcijām izvirzīt darbiniekus (katrā vismaz vienu), kuri uzņemsies atbildību par medijpratības jomas koordināciju iestādes kompetences ietvaros, apkopos tās pieredzi, definēs mērķus un vajadzības, sadarbosies ar citām institūcijām utt. Atbildīgā darbinieka nominēšana sekmēs institūciju sadarbību (iestādē ir kontaktpersona, kas pārzina tās dokumentos un funkcijās noteikto sasaisti ar medijpratību, organizē aktivitātes, pauž tās pozīciju pasākumos, piedalās LR Kultūras ministrijas rīkotajās Latvijas medijpratības partneru tīkla sanāsmēs u.tml.).

1.4. Regulāri izglītēt un informēt par aktualitātēm medijpratības jomā to institūciju pārstāvjus, kuru darba tematika ir ciešā sasaistē ar sabiedrības medijpratību – aizsardzība, drošība, demokrātija, labklājība, iekļaušana, noturība, veselība u.tml.

1.5. Nepieciešamības gadījumā ieviest arī maza mēroga (*small scale*) medijpratības politikas dokumentus, lai sekotu līdzi jaunu medijpratības komponentu iekļaušanai, ko nav iespējams izdarīt vidēja un ilgtermiņa politikas plānošanas dokumentos.

1.6. Somijas “visaptverošas mediju izglītības” pieeja nozīmē, ka **arī pašvaldības tiek aktīvi iesaistītas medijpratības politikas plānošanas dokumentu izstrādē un mediju izglītībai veltītu aktivitāšu rīkošanā.** Lai to veicinātu, pastāv grantu (dotāciju) sistēma. Vienlaikus jānorāda arī uz Latvijas apstākļiem – nepieciešamību vispirms nodrošināt medijpratības mācības pašvaldību darbiniekiem, lai stiprinātu izpratni par tematu un praktiski sagatavotu šādu pasākumu organizēšanai. Konsultāciju sanāksmju dalībnieki uzsver, ka to rīkošana reģionos ir īpaši būtiska, jo nereti šis temats izskan tikai tad, ja ierodas vieslektori, turklāt attālākās Latvijas vietās tas notiek reti, jo projektu īstenotāji priekšroku bieži dod Rīgai vai apdzīvotām vietām tās tuvumā. Lai veicinātu reģionu plašāku un vienmērīgāku pārklāšanu ar medijpratībā izglītojošiem pasākumiem, ieteicams valsts finansētos medijpratības projektos iekļaut nosacījumu par aktivitāšu norisi visos Latvijas kultūrvēsturiskajos novados. Vienlaikus konsultāciju dalībnieki aicina plašāk izmantot kopienu potenciālu, lai sasniegtu reģionu iedzīvotājus, kurus citkārt medijpratības aktivitātēs iesaistīt ir grūti.

1.7. Pēc Norvēģijas Bērnu tiesībsarga (*Barneombudet*) iniciatīvas 2020. gadā sanāsmē tika sapulcētas 35 iestādes, organizācijas un uzņēmumi, kuri darbība saistīta ar bērnu un jauniešu uzturēšanos digitālā vidē. Tika parakstīts memorands, kurā katra organizācija apņēms gada laikā īstenot vismaz divus pasākumus sabiedrības medijpratības stiprināšanai. Tādējādi tie ir vismaz 70 pasākumi gada ietvaros, kas medijpratības norišu kartē ienes ne tikai daudzskaitlību, bet arī potenciālu daudzveidību, jo tiek veicināta arī līdz tam mazāk aktīvo iestāžu un organizāciju iesaiste. Pēc gada memoranda parakstītāji prezentēja paveikto konferencē. **Šādu memorandu varētu parakstīt ne tikai par pasākumiem attiecībā uz bērnu un jauniešu drošību digitālā vidē, bet attiecinot to uz visu medijpratības lauku.** Konsultāciju dalībnieki norāda, ka Latvijā pirms tam nepieciešams arī pārdomāti komunicēt par šāda memoranda nepieciešamību un izglītēt organizāciju pārstāvjus par sagaidāmajām aktivitātēm un medijpratību kopumā.

1.8. Norvēģijā medijpratības izglītībā iesaistās arī Datu aizsardzības iestāde (*Datatilsynet*), kura sadarbībā ar Norvēģijas izglītības direktorātu (*Utdanningsdirektoratet*) izveidojusi materiālus bērniem

---

un jauniešiem un rokasgrāmatu skolotājiem, lai skaidrotu, kas ir privātums, personas dati, ar kādu informāciju ir / nav vēlams dalīties sociālajos medijos u.tml.⁴ Šāds izglītojošais saturs būtu noderīgs arī Latvijā.

- 1.9.** NVO pārstāvji pauda, ka organizāciju sadarbību savā starpā veicinātu **datu bāze (vai cita formāta publiski pieejams informācijas apkopojums) ar iestādēm un organizācijām, kas lielākā vai mazākā mērā strādā ar medijpratības jautājumiem.** Informācija par katras organizācijas medijpratības projektiem, izstrādātajiem resursiem, to mērķauditoriju un specializāciju palīdzētu atrast sadarbības partnerus ne tikai projektu tapšanas posmā vai organizējot kādus pasākumus, bet arī kopumā sniegtu pārskatu par to, kuras tēmas un mērķauditorijas ir / nav aptvertas un kurām nepieciešams veltīt vairāk uzmanības.
- 1.10.** Konsultāciju sanāksmju pārstāvji rekomendē **veikt Latvijā veidoto medijpratībā izglītojošo resursu kartēšanu,** lai sagrupētu materiālus, kas adresēti konkrētām mērķauditorijām vai attiecas uz konkrētām vajadzībām. Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes Medijpratības datu bāzē materiāli ir apkopoti, taču būtu nepieciešama rūpīgāka to sašķirošana (līdzšinējie pievienotie atslēgvārdi un norādītās mērķauditorijas variē atkarībā no katra medijpratības partnera interpretācijas). Izskanēja viedoklis, ka vidusskolas jauniešiem adresētu materiālu par dezinformāciju jau ir pietiekami. Taču starptautiski projektu donori tos turpina finansēt. Būtu vērtīgi iegūt pārskatu, par kurām tēmām ir pietiekami daudz resursu un kurās – jauns saturs ir ļoti nepieciešams. Ja projektus par šiem tematiem starptautiskie partneri neatbalsta, to izstrādei būtu jānotiek par valsts finansējumu.
- 1.11.** Ar to saistīta arī **nepieciešamība regulāri (vismaz reizi trīs gados) veikt bērnu un pusaudžu medijpratības pētījumus, lai noskaidrotu mediju lietošanas paradumus un aktuālās mediju izglītības vajadzības.** Patlaban politikas plānošanas dokumenti neparedz bērnu un pusaudžu medijpratības izpēti. Valsts iestāžu pasūtītajos mediju lietošanas un medijpratības pētījumos jaunākā vecuma grupa sākas no 15 gadiem, turklāt saskaņā ar reprezentatīvas aptaujas principiem tā sastāda proporcionāli nelielu respondentu skaitu. Norvēģijas Mediju institūcija (*Medietilsynet*) ir veikusi virkni dažādu pētījumu bērnu un jauniešu auditorijā (arī aptaujājot vecākus), kas ļauj veiksmīgāk organizēt mediju izglītības pasākumus. Piemēram, veikti pētījumi par vecāku pieredzi ar 1–17 gadus vecu bērnu un jauniešu mediju lietošanas paradumiem, aptauja par 1–5 gadus vecu bērnu mediju lietošanas praksi, pētījums par bērnu pieredzi ar reklāmām, influenceriem un sociālajiem medijiem, aptauja par jauniešu saskaršanos ar naida runu u.c.⁵
- 1.12.** Viena no medijpratības projektos grūtāk sasniedzamajām sabiedrības grupām ir pieauguši cilvēki, kuri atrodas ārpus izglītības sistēmas. Pieaugušo mediju izglītības sekmēšanai ieteicama uzņēmēju iesaiste, **organizējot darbinieku medijpratības mācības kā komandas saliedēšanas vai profesionālās pilnveides aktivitātes.** Par to būtu attīstāma komunikācija ar Latvijas Darba devēju konfederāciju, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameru, kā arī Ekonomikas ministriju šīs idejas iedzīvināšanai. Ņemot vērā, ka daļa uzņēmumu regulāri rīko darbiniekus izglītojošas lekcijas, medijpratība varētu būt viens no tematiem.
- 1.13.** Norvēģijā bērnu vecāki par medijpratības jautājumiem, tostarp, par bērnu uzvedību un drošību sociālajos medijos, tiek izglītoti skolas vecāku sapulcēs. Norvēģijas Mediju iestāde, kas darbojas arī kā Norvēģijas Drošāka interneta centra sekretariāts, **sadarbībā ar policiju organizē vecāku tikšanās skolās, lai pārrunātu bērnu paradumus tīmeklī dalīties ar fotogrāfijām, pārdot un iegādāties**

---

⁴ <https://www.dubestemmer.no/>

⁵ <https://www.medietilsynet.no/fakta/rapporter/barn-og-medier/>

---

narkotikas, seksuāla rakstura materiālus. Bērnu drošība var kalpot kā motivējošs faktors / arguments bērnu vecākiem pievērst uzmanību medijpratībai.

- 1.14.** Latvijā līdz šim medijpratības projekti galvenokārt vērsti uz jauniešu izglītošanu. No pieaugušajiem galvenokārt tiek uzrunāti mentori – skolotāji, jaunatnes centru darbinieki un bibliotekāri. **Norvēģijas pieredze paredz medijpratības un digitālo prasmju apmācību mērķēt plašāk – arī skolu medmāsām, aprūpes centru darbiniekiem un citiem.** Latvijā tie varētu būt arī sociālie darbinieki. Konsultāciju sanāksmju dalībnieki identificēja arī citas potenciālās medijpratības izglītības auditorijas – pieauguši Ukrainas civiliedzīvotāji, kuri patlaban dzīvo Latvijā, speciālisti, kuri strādā ar dažādām mērķa grupām, piemēram, cilvēktirdzniecībā cietušajiem (attiecinīgi būtu vērtīgi informēt par medijpratības aspektiem, kas saistīti ar viņu darba specifiku).
- 1.15.** Ieteicams izmantot jau pastāvošus sadarbības un pasākumu formātus medijpratības jautājumu popularizēšanai, piemēram, līdzīgi kā Saeimā notiek ārpolitikas debates, tās organizēt par medijpratību un tās izglītību. Temats varētu tikt pārrunāts arī Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda īstenošanas padomē, Nacionālajā trīspusējās sadarbības padomē (precīzāk – Reģionālās attīstības trīspusējās sadarbības apakšpadomē un profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomē), Saeimas Nacionālās drošības komisijā, aplūkojot iedzīvotāju medijpratību korelācijā ar valsts drošību, un citur.

2. Mediju iesaiste sabiedrības medijpratības sekmēšanā

- 2.1.** Somijā **skolās norisinās Ziņu / laikrakstu nedēļa** (organizē Izglītības un kultūras ministrija un mediji, mediju profesionālās apvienības). Pasākuma pamatā ir skolu sadarbība ar vietējiem laikrakstiem, kas sniedz piekļuvi medija digitālajai versijai un skolā piegādā arī tradicionālās (drukātās) avīzes, lai skolēni varētu ar tām iepazīties un pildīt uzdevumus. Tā kā jau notiek UNESCO Globālā Medijpratības un informācijpratības nedēļa (rudenī) un Eiropas Medijpratības nedēļa (pavasārī), šo aktivitāti varētu īstenot kādā no šīm starptautiski atzīmētām medijpratības nedēļām vai skolas projektu nedēļas laikā, paplašinot fokusu – sadarbojoties arī ar nacionālajiem medijiem, tostarp, radio, TV, interneta medijiem.
- 2.2.** Konsultāciju sanāksmju dalībnieku atbalsts tika veltīts Norvēģijas pieredzei, uzturot tiešsaistes vietni, kur kā ziņas un apraksti tiek publicēti raksti no skolu avīzēm. Vietnes adrese: <https://skoleaviser.no/>. Tā ir **Norvēģijas Mediju uzņēmumu asociācijas iniciatīva nodrošināt bezmaksas tiešsaistes rīku skolas avīzēm – šis pakalpojums pieejams visām skolām, kuras vēlas veidot tiešsaistes laikrakstus.** Šajā vietnē, kas darbojas līdzīgi kā ziņu portāls, ir apkopotī raksti no dažādām izglītības iestādēm. Tas veicina skolēnu izpratni par žurnālistu darbu, attīsta viņu prasmes veidot multimediju saturu. Tā kā publicētais saturs ir redzams ikvienam, tas var kalpot kā motivācija, iedvesma un iespēja dažādu skolu skolēniem mācīties viena no otra. Skolēnu izglītošanu par žurnālistikas pamatiem varētu uzticēt reģionālo un nacionālo mediju žurnālistiem, organizēt mācības arī skolu pārstāvjiem, lai viņi varētu kvalitatīvi īstenot skolēnu – jauno žurnālistu – mentoru lomu. Te arī saskatāms potenciāls skolu un NVO sadarbībai. Skolēnu motivēšanu nodrošinātu ar labāko skolēnu rakstu apbalvošanu un, iniciatīvai attīstoties, paredzot finansiālu atbalstu projektu konkursos jauniešu veidotiem medijiem.

Dr. sc. comm. Klinta Ločmele

Projekta komanda:

Dr. sc. comm. Klinta Ločmele, BMIC vecākā pētniece,
docente Latvijas Universitātes Komunikācijas studiju nodaļā

Gunta Sloga, BMIC izpilddirektore

Mārtiņš Mūrnieks, BMIC programmas vadītājs

Ilva Paidere, makets

Projektu ievieš [Baltijas Mediju izcilības centrs](#) (BMIC) sadarbībā ar [Rīgas Juridisko augstskolu](#) (RJA) un [Cilvēktiesību akadēmiju](#) (Norvēģijā). Finansiāli to atbalsta Norvēģija, Islande un Lihtenšteina EEZ granta un [Aktīvo iedzīvotāju fonda](#) ietvaros. Politikas rekomendāciju izstrādi līdzfinansē [Baltijas informācijas traucējumu apkarošanas centrs](#) (BECID).

